

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТНОГО РИНКУ

СУЛИМА М. О.

аспірант

АНДРОС С. В.

кандидат економічних наук

Київ

У сучасних умовах трансформації економіки України дослідження стану банківської системи та міжбанківських відносин набуває особливого значення. Міжбанківський кредитний ринок є важливим сегментом фінансового ринку і відіграє значну роль в підтримці ліквідності вітчизняної банківської системи.

Мета статті полягає у визначенні основних етапів розвитку міжбанківського кредитного ринку від моменту його створення до сьогодні. Крім того, визначаємо вплив економічної кризи на розвиток і функціонування вітчизняного міжбанківського кредитного ринку.

Активними учасниками міжбанківського кредитного ринку виступають Національний банк України та комерційні банки.

Через надання кредитів Національний банк України реалізовує право кредитора останньої інстан-

ції. Економічна сутність кредитів, наданих Національним банком України на макрорівні полягає в тому, що через кредитування банків та інших кредитних установ здійснюється емісія грошей в обіг і розширюється обсяг сукупної грошової маси в економіці. Це створює умови для експансії кредитної діяльності банків.

На мікрорівні кредити, надані Національним банком України сприяють підтриманню банками своєї ліквідності на необхідному рівні, зміні структури їхніх активів на користь позичкових операцій, а також розширенню, за необхідності, обсягу кредитної допомоги своїм клієнтам.

Кредитна діяльність НБУ впливає не тільки на рівень ринкових процентних ставок, а й на процес управління грошовим обігом та забезпечення стабільності грошової одиниці.

Аналізуючи розвиток міжбанківського кредитного ринку в Україні, виділяємо такі етапи.

1. 1991–1994 рр. – становлення міжбанківського кредитного ринку. Насамперед слід зауважити, що у кредитних відносинах, що склалися між НБУ та банками були присутні ознаки адміністративного характеру. З дозволу Верховної Ради, відповідно до указів Прези-

дента, Кабінету Міністрів, Національний банк України повністю фінансував дефіцит державного бюджету і надавав кредити банкам для підтримки неефективної діяльності вітчизняних підприємств, більшість з яких була потенційними банкрутами [5]. Між банками ресурси розподілялися з урахуванням обсягу статутного капіталу [1, с. 179].

Щодо підтримки ліквідності, взаємовідносини між НБУ та банками будувалися за спрощеною схемою – шляхом укладання кредитних угод. Тобто, НБУ надавав кредити банкам під цільові програми на договірних засадах. У разі виявлення фактів нецільового використання кредитів, до банків застосовувалось стягнення пені в розмірі 0,3% за кожен день нецільового використання [2, с. 3].

По суті, міжбанківські кредити «народились» 31 березня 1992 року. Як правило, Національний банк надавав кредити за пільговою процентною ставкою, що була нижчою від рівня облікової ставки, і тим більше нижчою від рівня інфляції, що прискорювало процес знецінення грошей. Так, у 1993 р. середня облікова ставка, встановлена НБУ, дорівнювала 190% річних, а фактична ставка, за якою Національний банк видавав кредити, – 68,5% річних за рівня інфляції 10 156% [5].

Для підтримки ліквідності кредити банкам до 1994 року надавалися опосередковано. Відповідно до рішень законодавчих та виконавчих органів, централізовані цільові кредити одержували безпосередньо підприємства та організації. Такі кредитні ресурси нерідко потрапляли до неплатоспроможних клієнтів, яких підтримувала держава, і, відтак, вони не поверталися. Це ускладнювало стан ліквідності банків і вимагало нових емісійних кредитів.

З метою створення однакових умов доступу всіх банків до отримання кредитів, Національний банк України розпочав проведення закритих кредитних аукціонів [2, с. 4].

2. 1995–1998 рр. – розвиток міжбанківського кредитного ринку, який супроводжувався численними змінами. Слід зауважити, що другий етап є цілком протилежним першому. Так, Національний банк України відмовився від кредитування суб'єктів господарювання, що сприяло зміцненню економічних відносин із банками. Крім того, було запроваджено цільові кредитні аукціони з продажу кредитів банкам для кредитування підприємств, які потребують державної фінансової допомоги [1, с. 181]. Це позитивно вплинуло на стан грошового обігу, що проявилось у зменшенні темпів зростання грошової маси та зниженні темпів інфляції. Як результат, у 1995 році облікова ставка була більш наближена до рівня інфляції, ніж у попередні роки [4, с. 50].

Згодом НБУ застосував ломбардне кредитування під заставу державних цінних паперів та угод репо [1, с. 181].

Відмова від емісії грошей як джерела фінансування дефіциту державного бюджету, введення в дію ринкових механізмів рефінансування комерційних банків (запровадження кредитних аукціонів, відмова від адміністративного розподілу кредитів між банками), встановлення облікової ставки на позитивному рівні відносно темпів інфляції, адміністративне регулювання процентних ста-

вок комерційних банків – усі ці заходи дали змогу дещо сповільнити темпи зростання грошової маси та інфляції, знизити облікову ставку НБУ та процентні ставки банків і стабілізувати грошово-кредитний ринок. У 1997 р. облікова ставка (середня) була встановлена Національним банком на рівні 24,5%, при рівні інфляції 10,1%.

1998 рік для міжбанківського кредитного ринку відзначився виникненням тендерів, які змінили аукціони. Крім того, досягнуто певного сталого рівня із незначною частиною коливань залишків наданих міжбанківських кредитів у національній валюті. Позитивним чинником цих коливань було збереження відносно стабільності рівня грошової маси в обігу. Цей етап не обійшли і негативні тенденції, зокрема:

- зменшення у портфелі банків обсягу наданих кредитів суб'єктам господарювання у національній валюті, що зумовило зниження попиту на міжбанківському ринку саме на ресурси для кредитування реального сектора економіки;

- відволікання кредитних ресурсів банків у національній валюті на фінансування дефіциту державного бюджету (купівля ОВДП);

- виникнення окремих негативних тенденцій у банківській системі, пов'язаних із проблемами ліквідності й невиконанням норм обов'язкового резервування окремими банками.

Це, в свою чергу, обумовило перші ознаки недовіри між окремими банками, що негативно вплинуло на розвиток міжбанківського ринку. Крім цього, різко погіршилася ситуація на грошовому ринку України, що поставило під загрозу стабільність гривні. Національний банк України був змушений протягом року кілька разів підвищувати облікову ставку, в результаті чого вона зросла до 82% на кінець року.

У ситуації, що склалася, НБУ вживає цілком адекватних заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану банків, зокрема змінює порядок резервування залучених коштів. Починаючи з 07.09.1998 р. середнього розміру банк повинен резервувати лише на кореспондентському рахунку 16,5 млн грн, 16,5% обсягу залучених коштів. Залишки в касах у розрахунках резерву більше не враховуються.

Постановою Правління № 412 від 02.10.1998 р. «Про невідкладні заходи щодо стабілізації діяльності комерційних банків» передбачалося:

- проведення докапіталізації банків шляхом залучення додаткових коштів акціонерів, а також – за рахунок реорганізації банків через злиття або приєднання;

- обов'язкове формування до 01.01.1999 р. резервів на покриття кредитних ризиків у повному обсязі;

- відхилення звернень окремих банків щодо встановлення для них індивідуальних економічних нормативів;

- відхилення ліцензій на проведення окремих операцій і встановлення режиму фінансового оздоровлення для банків.

По суті, такі заходи створили передумови для оздоровлення банківської системи та стабілізації ринку міжбанківських кредитів.

3. 1999–2004 рр. – в Україні спостерігалася загалом позитивна динаміка основних макроекономічних показників – зростання реального обсягу ВВП, сповільнення темпів інфляції, курсова стабільність. Ситуація, що склалася на грошовому ринку, дала змогу НБУ поступово знижувати облікову процентну ставку, що в свою чергу зумовило зниження процентної ставки за кредитами, наданими банками в реальний сектор економіки [5]. З 2001 року починають надаватися кредити овернайт натомість ломбардних кредитів.

4. 2005–2007 рр. – «кредитний бум» призвів до того, що банки, ігноруючи ліквідність, намагалися надавати якомога більше кредитів. Така політика окреслила наступний етап розвитку міжбанківського кредитного ринку.

5. 2008–2009 рр. На цьому етапі відбувається згортання міжбанківського кредитного ринку. Банківська криза чи криза ліквідності внесла свої корективи у розвиток як банківської системи, так і економіки не лише України, а й світу. Станом на 01.10.2008 р. банківська система України мала як ніколи низький рівень високоліквідних коштів – 8,8%, тоді як на початок 2008 року вони становили 10,3%.

Завдяки активним діям Національного банку України частина проблем, пов'язаних із ліквідністю була вирішена. В окремих банках призначено тимчасові адміністрації, а також створено інститут кураторства. Призначені куратори за дорученням НБУ контролювали виконання програм фінансового оздоровлення та цільове використання кредитів рефінансування.

Варто зауважити, що вжиття Національним банком антикризових заходів дало змогу не допустити краху платіжної системи, підтримати ліквідність банківської системи в умовах ускладнення процедури залучення коштів на міжбанківському ринку, а також зберегти дієздатною платіжно-розрахункову систему [3]. Наочно розвиток вітчизняного міжбанківського кредитного ринку відображає крива на рис. 1.

6. Із 2010 року і до нині – відбувається покращення економічної ситуації в Україні загалом, і грошово-кредитного ринку, зокрема. Починаючи з лютого 2010 року намітилася тенденція до зменшення інфляційного тиску. Стабільне відновлення ресурсної бази банків та достатній рівень ліквідності на фоні зменшення цінового тиску сприяли зниженню вартості коштів у національній валюті. Водночас зазначені позитивні тенденції поки що не активізували процеси кредитування, а вартість кредитних ресурсів навіть в умовах тенденції до її зниження ще досить висока.

В умовах посткризового розвитку економіки, міжбанківський кредитний ринок поступово набирає нових обертів. Істотна роль в цьому Національного банку України, антикризові заходи якого, не допустили крах банківської і платіжно-розрахункової системи. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Дребот Н. П., Бречко Т. М., Сарахман О. М. Операції Національного банку України і їх облік: Навч. пос. – К.: УБД НБУ, 2007. – 391с.

2. Гребеник Н. Шляхи вдосконалення політики рефінансування Національного банку України // Вісник НБУ. – 2010. – №10. – С. 3–11.

3. Карчева Г. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи. // Вісник НБУ. – 2009. – №11. – С. 10–16.

4. Жак О. П., Попов Д. С., Заруба Ю. О., Лисенко Р. С., Ерліна Т. Ю., Булавка О. М. Формування вартості кредитів в країнах з перехідною економікою і вплив на неї облікової ставки: Інформаційно-аналітичні матеріали / У ред. к. е. н. О. І. Кирєєва і к. е. н. М. М. Шаповалової – Київ: Центр Наукових досліджень НБУ, 2004. – 84 с.

5. www.bank.gov.ua – офіційний сайт Національного банку України

Крива розвитку міжбанківського кредитного ринку

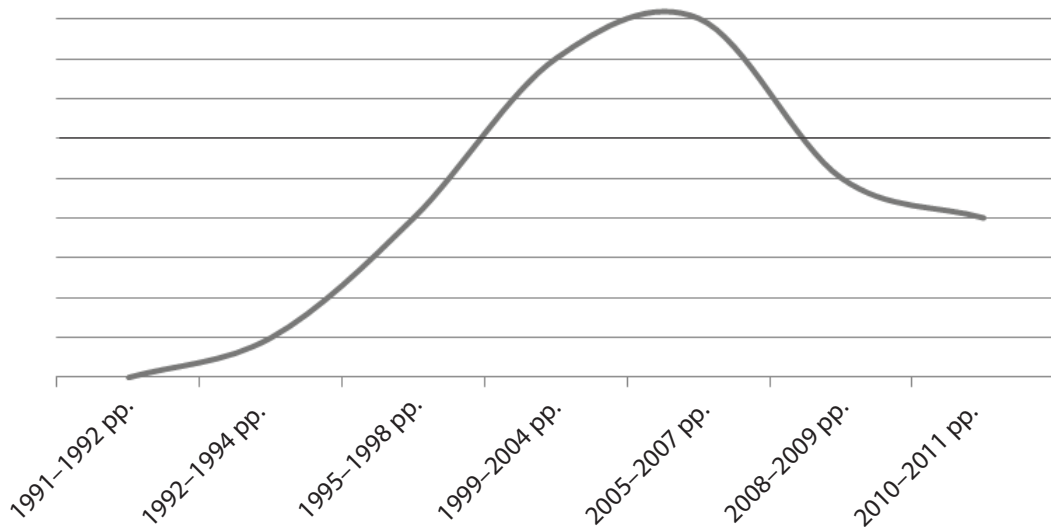

Рис. 1. Розвиток міжбанківського кредитного ринку